

ΣΗΜΕΙΑ ΤΙΝΑ
ΤΟΥ
ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ
ΚΑΙ ΤΟΥ
ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΚΩΔΗΚΟΣ
ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΟΣ ΛΟΓΟΣ
ΤΟΥ ΥΦΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Β. ΔΕΜΕΡΤΖΗ

*Δημοσιευθεὶς τὸ πρῶτον ἐν τεύχει Γ' τόμῳ ΚΔ' τῆς Ἑφημερίδος
τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Γαλλικῆς Νομολογίας.*

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ «ΝΟΜΙΚΗΣ» Α. Χ. ΒΕΡΓΙΑΝΙΤΟΥ
ΟΔΟΣ ΟΦΘΑΛΜΙΑΤΡΕΙΟΥ 5
1904

ΣΗΜΕΙΑ ΤΙΝΑ

ΤΟΥ

ΚΑΝΟΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ

ΚΑΝΟΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΚΑΝΟΝ

ΕΝΕΡΓΕΙΑ ΚΑΙ

ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΚΑΝΟΝΙΚΟΥ

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Β. ΔΕΜΕΡΙΤΗ

558

ΣΗΜΕΙΑ ΤΙΝΑ
 ΤΟΥ
 ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΩΝ ΡΩΜΑΙΩΝ
 ΚΑΙ ΤΟΥ
 ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ ΤΟΥ ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ ΚΩΔΗΚΟΣ
 ΕΝΑΡΚΤΗΡΙΟΣ ΛΟΓΟΣ
 ΤΟΥ ΥΦΗΓΗΤΟΥ ΤΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ
 ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ Β. ΔΕΜΕΡΤΖΗ

*Δημοσιευθείς τὸ πρῶτον ἐν τεύχει Γ'. τόμῳ ΚΔ'. τῆς Ἑφημερίδος
 τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Γαλλικῆς Νομολογίας.*

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
 ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ
 ΑΘΗΝΩΝ

777

22 ΣΕΠ. 1958

ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ
 Τ. ΗΛΙΟΠΟΥΛΟΥ
 ΕΚ ΔΩΡΕΑΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
 ΕΚ ΤΟΥ ΤΥΠΟΓΡΑΦΕΙΟΥ «ΝΟΜΙΚΗΣ» Α. Χ. ΒΕΡΓΙΑΝΙΤΟΥ
 ΟΔΟΣ ΟΦΘΑΛΜΙΑΤΡΕΙΟΥ 5

1904

Ἀρχόμενος, κύριοι, τῶν παραδόσεων, θεωρῶ ἐπιβαλλόμενόν μοι καθήκον ὅπως δημοσίᾳ ἐκφράσω τὴν βαθυτάτην μου εὐγνωμοσύνην τῇ σεβαστῇ νομικῇ σχολῇ, ἣτις ἔκρινέ με ἄξιον, ὅπως ἀπὸ τῆς ἑδρας ταύτης διδάσκω τὸ ἀστικὸν τῶν ρωμαίων καὶ βυζαντινῶν δίκαιον. Διαβεβαιῶ τοὺς σεβαστοὺς μοι διδασκάλους, ὅτι θὰ καταβάλω πᾶσαν δύναμιν καὶ προσπάθειαν ὅπως ἀντεπεξέλθω κατὰ τῶν δυσχερειῶν, αἵτινες βαρύνουσι τὸν ἀποπειρώμενον τοιαύτην διδασκαλίαν, ἔσομαι δὲ εὐτυχής, ἐάν ποτε δυνηθῶ ν' ἀνταποκριθῶ εἰς τὰς προσδοκίας τῆς σεβαστῆς σχολῆς.

Κατὰ τὸ παρὸν ἀκαδημαϊκὸν ἔτος θὰ διδάξω τὸ κληρονομικὸν τῶν Ρωμαίων δίκαιον, ἐπιτρέψατέ μοι ὅμως σήμερον, ὅπως ἐμμέσως μόνον θίξω αὐτό, ἐκλέγων ὡς θέμα τὴν ἐν τισι χαρακτηριστικοῖς σημείοις σύγκρισιν τοῦ κληρονομικοῦ τῶν Ρωμαίων δικαίου πρὸς τὸ ἐν ἰσχύϊ κληρονομικὸν δίκαιον τῆς Γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Πράττω δὲ οὕτω, κύριοι, διότι νομίζω, ὅτι ἡ ἐλληνικὴ ἐπιστήμη τοῦ ἀστυκοῦ δικαίου ὡς κύριον σκοπὸν ἐν τῷ μέλλοντι ὀφείλει νὰ ἔχῃ οὐ μόνον τὴν διερεῦνησιν καὶ ἐπεξεργασίαν τοῦ κρατοῦντος ρωμαϊκοῦ καὶ βυζαντινοῦ νόμου, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τὴν σύγκρισιν αὐτοῦ πρὸς τὰς νεωτέρας ἀρχὰς καὶ ιδέας, αἵτινες κατίσχυσαν ἐν τῷ ἀστυκῷ δικαίῳ διὰ τῆς διαρκoῦς ἐξελίξεως τῶν κοινωνικῶν συνθηκῶν καὶ τῆς ἀενάου ἐπικοινωνίας τῶν ἐθνῶν, καὶ αἵτινες ἰδίως διε-

μορφώθησαν ἐν ἐκείναις ταῖς ξέναις νομοθεσίαις, ἐνθα οὐδέποτε ἐπεκράτησεν ἀμιγῆς τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον, ἢ τὸ κρατῆσαν ἀμιγῆς τοιοῦτο ἐγκαίρως συνεκεράσθη διὰ τῆς ἐπιδράσεως παραγόντων ξένων ἐντελῶς πρὸς τὸ τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου πνεῦμα. Πάντες γνωρίζομεν ὅτι ἐν προσεχεῖ ἢ ἀπωτέρω μέλλοντι θὰ συντελεσθῇ ἐπὶ τέλους ἡ κωδηκοποίησις τοῦ κρατοῦντος ἀστυκοῦ δικαίου, αἰσθανόμεθα δ' ἐπίσης πάντες, ὅτι ἐπιβάλλεται αὕτη οὐ μόνον ὅπως καθορισθῇ, ἀλλὰ συγχρόνως ὅπως βελτιωθῇ καὶ συμπληρωθῇ τὸ ἰσχυρὸν ἀστυκὸν δίκαιον. Κατὰ τὴν μέλλουσαν ὁμως κωδηκοποίησιν δὲν δυνάμεθα νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψει μόνον τὰ πορίσματα, ἅτινα παρέχει ἡμῖν μακρὰ πείρα, κτηθεῖσα διὰ τῆς ἀδιαλείπτου ἐφαρμογῆς τοῦ ρωμαϊκοῦ καὶ βυζαντινοῦ νόμου· ἡ πείρα ὑποδεικνύει, σχεδὸν πάντοτε, μόνον τὰς ἐλλείψεις, ἀποτελεῖ στοιχεῖον μᾶλλον ἀρνητικόν, εἶνε δὲ ἀδύνατον ἐκ μόνης αὐτῆς νὰ συμπληρώσωμεν τὰς ὑποδεικνυόμενας ἀτελείας. Τούτου ἔνεκα παρίσταται ἀνάγκη θετικῆς, δημιουργικῆς ἐργασίας. Πρέπει οὐχὶ μόνον νὰ καταρρίψωμεν τοὺς θεσμούς, οὓς ἡ πείρα ὑπέδειξεν ὡς ἀπηρχαιωμένους καὶ ἀνεπαρκεῖς, ἀλλὰ συγχρόνως ὀφείλομεν νὰ ἀνεγείρωμεν τὸ μέλλον ν' ἀντικαταστήσῃ αὐτοὺς ἄρτιον οἰκοδόμημα. Ἐπὶ τὸ ἔργον ὁμως τοῦτο ἀνάγκη πᾶσα ὅπως προβῶμεν μετ' ἄκρας συνέσεως, διότι πάντες ἐννοοῦμεν, ὅτι ἐσπευσμένη καὶ ἀψυχολόγητος ἀνακάθαρσις τοῦ ἡμετέρου δικαίου ἀναμφιβόλως θ' ἀποτελέσῃ ἀνεπανόρθωτον βλάβην καὶ καταστροφὴν τῆς νομικῆς τοῦ ἔθνους συνειδήσεως. Εὐτυχῶς, καίπερ βαρεῖα καὶ σπουδαία ἡ ἐργασία αὕτη, θ' ἀποβῇ ἡμῖν ἀπείρως εὐχερεστέρα, ἐὰν κατὰ τὴν μέλλουσαν κωδηκοποίησιν, ἀφετηρίαν ἔχοντες τὸ ριζωθὲν πλέον ἐν τῇ κοινῇ συνειδήσει ρωμαϊκὸν καὶ βυζαντινὸν δίκαιον, θελήσωμεν νὰ ἐπωφεληθῶμεν συγχρόνως τῶν σοφῶν κειμηλίων, ἅτινα περιέχονται ἐν νομοθεσίαις ξένων μὲν, ἀλλ' ἐπὶ τῆς αὐτῆς βάσεως πολιτισμοῦ ἐρειδομένων κρατῶν. Δυστυχῶς ὁμως ἐν Ἑλλάδι, καίτοι ἄνδρες κράτιστοι ἐνέκυψαν καὶ ἐνεβάθυνον ἐν τῷ πνεύματι τῶν νομοθεσιῶν τούτων καὶ διείδον οὕτω τὰς ἐλλείψεις τοῦ ρωμαϊκοῦ καὶ βυζαντινοῦ νόμου, μικραὶ ἐν τούτοις ἀπόπειραι ἐγένοντο μέχρι τοῦδε ὅπως συστηματικῶς τὰ πορίσματα τῆς τοιαύτης αὐτῶν ἐργασίας καταστῶσι παρ' ἡμῖν κτῆμα τῶν περὶ τὸ δίκαιον ἀσχολουμένων διὰ συγκριτικῆς μελέτης τῆς ἡμετέρας νομοθεσίας πρὸς τὰς τῶν ξένων

κρατῶν. Οὕτω δέ, ἐν ᾧ πᾶς ἀντιλαμβάνεται ὡς ἀναπόφευκτον τὴν ἀνάγκην τῆς κωδικοποιήσεως τοῦ κρατοῦντος δικαίου, αἰσθάνεται συγχρόνως, ὅτι οὐδεμία ἀσφαλὴς νομικὴ συνείδησις μέχρι τοῦδε ἐσχηματίσθη οὔτε περὶ τῶν ἐλλείψεων αὐτοῦ οὔτε κατὰ τίνα ἀσφαλῆ τρόπον δύνανται ν' ἀντικατασταθῶσι τὰ τρωτὰ τῆς ἡμετέρας νομοθεσίας. Τούτου ἔνεκεν ἔλεγον προηγουμένως, ὅτι ἓνα τῶν κυρίων σκοπῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἐπιστήμης τοῦ ἀστυκοῦ δικαίου ἀποτελεῖ ἡ σύγκρισις αὐτοῦ πρὸς τὰς ξένας νομοθεσίας· οὕτω μόνον δὲν θ' ἀποδειλιάσῃ ὁ μέλλων νομοθέτης, εὐρίσκων προπαρασκευασμένον ὅπως δὴ ποτε τὸ ἔδαφος, ν' ἀντικαταστήσῃ ἀπηρχαιωμένους θεσμούς, οὐδὲ τοὺς προταθησομένους νέους θὰ παρερμηνεύσωμεν ἐν τῇ ἐφαρμογῇ, διότι διὰ τῆς συγκριτικῆς μελέτης θέλομεν εἶσθαι ἐπαρκῶς προπαρασκευασμένοι πρὸς ὀρθὴν ἐρμηνείαν.

Ἐπιτρέψατέ μοι λοιπὸν ὅπως πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀφιερώσω τὸ πρῶτον μου μάθημα καὶ ἐκλέξω ὡς θέμα διὰ τὴν σήμερον τὴν σύγκρισιν τοῦ κληρονομικοῦ τῶν Ρωμαίων δικαίου πρὸς ἓν τῶν τελειότερων μνημείων τῆς νεωτέρας ἐπιστήμης τοῦ ἀστυκοῦ δικαίου, πρὸς τὸ κληρονομικὸν δίκαιον τοῦ κώδικος τῆς Γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Κατ' ἀνάγκην ὁμως, ἔνεκα τῆς εὐρύτητος τοῦ θέματος, θὰ περιορισθῶ εἰς ἐπιπολαίαν σύγκρισιν καὶ μάλιστα ἐπὶ σημείων τινῶν μόνον, ἐκλέγω δὲ τοιαῦτα, χαρακτηριστικὰ ἐν ἀμφοτέροις τοῖς δικαίοις, ἐπὶ τῆς ἐκ διαθήκης, τῆς ἐξ ἀδιαθέτου καὶ τῆς ἀναγκαστικῆς διαδοχῆς.

Α) Κατὰ τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον ὁ ἐγκαταστάς ἐπὶ μέρους μόνον τῆς κληρονομίας, λαμβάνει ἐν τούτοις τὸ ὅλον αὐτῆς, ἐὰν οὐδεὶς ἄλλος ὑπάρχῃ ἐκ διαθήκης κληρονόμος, καὶ ἐν ᾗ περιπτώσει ἀκόμη ρητῶς διέταξεν ὁ διαθέτης, ὅπως περιορισθῇ μόνον εἰς τὸ καταλειφθὲν αὐτῷ μέρος. Ὁ κανὼν οὗτος ἐθεσπίσθη παρὰ Ρωμαίοις ὡς συνέπεια τοῦ παναρχαίου ἀξιώματος, ὅτι οὐδεὶς δύναται νὰ κληρονομηθῇ συγχρόνως ἐκ διαθήκης καὶ ἐξ ἀδιαθέτου: *nemo ex parte testatus ex parte intestatus decedere potest*. Ὁ μελετῶν ὁμως τὸ ἀξίωμα τοῦτο τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου εὐλόγως οὐδεμίαν οὔτε νομικὴν οὔτε φιλοσοφικὴν ἔννοιαν εὐρίσκει κρυπτομένην ὑπ' αὐτό. Τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον, προτάξαν τὴν ἐκ διαθήκης τῆς ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχῆς, ἐθέσπισε κυρίως ἀμφοτέρας τὰς διαδοχὰς ὅπως παράσχη

τῷ τελευτῶντι τὴν εὐχέρειαν νὰ διαθέτῃ, ὡς βούλεται, τὰ τῆς οὐσίας αὐτοῦ μετὰ θάνατον. Διότι καὶ ἡ ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχὴ ἐπέρχεται τῇ σιωπηρᾷ μὲν, ἀλλὰ σχεδὸν πάντοτε τῇ βουλήσει τοῦ τελευτῶντος, ἐπειδὴ οὗτος δύναται, ἐὰν δὲν θέλῃ νὰ ἐπέλθῃ ἡ ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχὴ, δύναται, λέγω, νὰ συντάξῃ διαθήκην καὶ οὕτω ἀποτρέψῃ ταύτην.* Τεθέντος λοιπόν, ὅτι ἀμφότεραι αἱ διαδοχαί, ἢτε ἐκ διαθήκης καὶ ἡ ἐξ ἀδιαθέτου, χρησιμεύουσι κυρίως ὅπως ὁ τελευτῶν διαθέτῃ, εἴτε ρητῶς διὰ τῆς πρώτης, εἴτε σιωπηρῶς διὰ τῆς δευτέρας, ὡς βούλεται, τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, εὐχερῶς ἐξάγεται τὸ λογικὸν συμπέρασμα, ὅτι, ἐὰν ὁ διαθέτης δηλώσῃ ρητῶς, ὅτι θέλει νὰ ἐπέλθῃ ἡ ἐκ διαθήκης διαδοχὴ ἐπὶ μέρους μόνον τῆς οὐσίας, ὑποδηλοῖ οὕτω σιωπηρῶς, ὅτι διὰ τὸ ὑπόλοιπον θέλει νὰ ἐπέλθῃ ἡ ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχὴ, καὶ ὅτι ἐπομένως, ἐὰν οὗτος ἐγκατέστησε κληρονόμον ἐπὶ μέρους μόνον τῆς κληρονομίας, τὸ ὑπόλοιπον δὲν πρέπει νὰ περιέρχεται εἰς τὸν ἐγκαταστάντα, ἀλλ' εἰς τοὺς ἐξ ἀδιαθέτου κληρονόμους. Καὶ αὐτοὶ οἱ Ρωμαῖοι, διαγιγνώσκοντες ἴσως τὸ αὐθαίρετον τοῦ κανόνος, ὅτι ὁ ἐπὶ μέρους μόνον ἐγκαταστάς λαμβάνει τὸ ὅλον, ἐὰν οὐδεὶς ἕτερος ὑπάρχῃ ἐκ διαθήκης κληρονόμος, οὐδόλως προσεπάθησαν νὰ ἐδραιώσωσι τοῦτον θεωρητικῶς, ἀλλ' ὡμολόγησαν, ὅτι ὁ ἐν λόγῳ κανὼν ἐπεκράτησεν ἐξ ἱστορικῶν λόγων, ὅπως δηλαδὴ μὴ διαρρηχθῇ τὸ πανάρχαιον ἀξίωμα : *nemo ex parte testatus ex parte intestatus decedere potest*, τὸ

* Πρὸς ἀποφυγὴν ἐνδεχομένης παρεξηγήσεως προστίθενται ἐνταῦθα τὰ ἐξῆς: Ἐν τῷ κειμένῳ δὲν ὑποστηρίζεται ὅτι ἡ ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχὴ ἐθεσπίσθη, ὅπως ἀνευρίσκηται σιωπηρῶς ἡ βούλησις τοῦ μὴ συντάττοντος διαθήκην. Τὴν ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχὴν εἰσήγαγον οἱ Ρωμαῖοι ὅπως προστατεύσωσι συγγενῇ τοῦ τελευτῶντος πρόσωπα, δικαιοῦμενα λόγῳ τῆς συγγενείας ὅπως γίνωσι κληρονόμοι αὐτοῦ. Ὅτι δὲ οὗτος τυγχάνει ὁ λόγος τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχῆς ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι αὕτη ἐπέρχεται καὶ ἐν τῇ περιπτώσει ὁ τελευτῶν δηλώσῃ ρητῶς τὸ ἐναντίον, δὲν πράξῃ ὅμως τοῦτο διὰ διαθήκης, εἴτε διότι δὲν ἐδικαιοῦτο εἴτε διότι δὲν ἠδυνήθη νὰ συντάξῃ τοιαύτην. Ἐν τῷ κειμένῳ ὑποστηρίζεται μόνον ἡ γνώμη, ὅτι ἡ σιωπηρὰ βούλησις τοῦ δυναμένου μὲν, ἀλλὰ μὴ συντάσσοντος διαθήκην, εἶνε ὅτι ἡ κληρονομία αὐτοῦ πρέπει νὰ περιέλθῃ εἰς τοὺς ἐξ ἀδιαθέτου κληρονόμους.

στηριζόμενον ἐπὶ τῆς Δωδεκαδέλτου, κατὰ τὸ τυπικὸν δίκαιον τῆς ὁποίας τότε μόνον ἐπῆρχετο ἢ ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχή, ὅταν ὁ τελευτῶν ἀπέθνησκεν ἄνευ διαθήκης — *si intestatus moritur*. Πλείστοι ἀπεπειράθησαν νὰ διευκρινίσωσι, διατὶ ἡ Δωδεκάδελτος δὲν ἠνέχθη συγχρόνως τὴν ἐκ διαθήκης καὶ τὴν ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχὴν, καίτοι δὲ δίστανται αἱ γνώμαι τῶν συγγραφέων, οὐδεὶς σχεδὸν ὑπεστήριξεν ὅτι ἡ ἀρχὴ αὕτη τῆς Δωδεκαδέλτου ἐδράζεται ἔστω καὶ ἐπὶ ἀσθενεστάτου λογικοῦ κανόνος ἢ ἐπὶ οὐσιαστικῆς τινος βάσεως. Πιθανωτέρα καθίσταται ἡ γνώμη τοῦ Dernburg, διδάσκοντος ὅτι κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς Δωδεκαδέλτου ἦτο ἀκόμη τόσον πρωτογενὴς καὶ ἀφελὴς ἡ ἀπονομὴ τῆς δικαιοσύνης, οἱ δὲ δικασταὶ ἦσαν ἐφωδιασμένοι διὰ τόσον ὀλίγων ἐφοδίων γνώσεων καὶ ἐλάχιστα ἡσκημένοι περὶ τὴν ἀπονομὴν τοῦ δικαίου, ὥστε οἱ συντάκται αὐτῆς σωφρόνως ἠθέλησαν ν' ἀπαλλάξωσι διὰ τοῦ ἐν λόγῳ ἀξιώματος τὸν δικαστὴν πολλῶν ἐνοχλήσεων κατὰ τὴν ἐκδίκασιν τῶν κληρονομικῶν διαφορῶν· διότι βεβαίως κατὰ τὴν πρωτογενῆ ἐκείνην ἐποχὴν θὰ ἦτο λίαν δυσχερὲς διὰ τὸν ἀνεπιστήμονα καὶ ἀμαθῆ ρωμαῖον δικαστὴν νὰ συνδυάζῃ κληρονομικὰ δικαιώματα ἐκ διαθήκης ἐπὶ μέρους μόνον τῆς κληρονομίας πρὸς κληρονομικὰ δικαιώματα ἐξ ἀδιαθέτου διὰ τὸ ὑπόλοιπον αὐτῆς. Θ' ἀπορήσῃ τις ὅμως, διὰ τί ἄρα γε, ἐν ᾧ οὐ μόνον ἡ νομικὴ συνέπεια ἀλλὰ καὶ αὐτὴ αὕτη ἡ στοιχειώδης λογικὴ διδάσκει ὅτι, ἐὰν ὁ διαθέτης ἐρίσῃ ὅτι ἐπὶ μέρους μόνον τῆς οὐσίας θέλει νὰ ἐπέλθῃ ἡ ἐκ διαθήκης διαδοχή, τὸ ὑπόλοιπον αὐτῆς πρέπει νὰ περιέρχεται εἰς τοὺς ἐξ ἀδιαθέτου κληρονόμους, διατὶ, λέγω, οἱ Ρωμαῖοι ἐπέμεινον καὶ βραδύτερον εἰς τὸ ἐναντίον, σεβόμενοι τὸ ἀξίωμα *nemo ex parte testatus ex parte intestatus decedere potest*, τὸ πηγάζον ἀμέσως ἐκ τῆς Δωδεκαδέλτου; Καὶ μάλιστα ἐν ἐποχῇ, καθ' ἣν οὐ μόνον τὸ δίκαιον τῶν Ρωμαίων ἠύρισκετο ἐν τῇ τελειοτέρᾳ αὐτοῦ ἀναπτύξει, ἀλλὰ προσέτι καὶ οἱ Ρωμαῖοι δικασταὶ τῆς ἐποχῆς ταύτης οὐδόλως ἠδύναντο νὰ παραβληθῶσι πρὸς τοὺς ἐπὶ τῆς Δωδεκαδέλτου συναδέλφους των; Ἡ λύσις τῆς ἀπορίας ταύτης καθίσταται πῶς εὐχερὴς, ἐὰν ἀναλογισθῶμεν ὅποσον τυφλὴ ὑπῆρξε παρὰ Ρωμαίοις ἡ προσήλωσις πρὸς τὸ ἀρχαιότερον τυπικὸν δίκαιον, λάβωμεν δὲ πρὸ παντὸς ὑπ' ὄψει, ὅτι ἡ ἀνωμαλία αὕτη ἀπέβαινεν εἰς πλείστας περιστάσεις ἀκίνδυνος, διότι ὁ διαθέτης

διὰ τεχνητῶν μέσων, ἐγγράφων τουτέστι ἐν τῇ διαθήκῃ καὶ τοὺς ἐξ ἀδιαθέτου κληρονόμους ἡδύνατο νὰ ἐπιφέρῃ κατ'οὐσίαν, ἣν ἐβούλετο τῆς κληρονομίας διανομήν. Ἄλλως οὐδ' αὐτοὶ οἱ Ρωμαῖοι κατῴρθωσαν νὰ διατηρήσωσιν ἀλώβητον μέχρι τέλους τὸ ἀξίωμα των, διότι, ὡς γνωρίζετε, εἰς περιπτώσεις τινὰς διέρρηξαν αὐτὸ καὶ ἐδέχθησαν συρροὴν ἀμφοτέρων τῶν διαδοχῶν, ἐννοῶ τὴν περίπτωσιν, καθ' ἣν γίνεται δεκτὴ ἡ *querella inofficiosi testamenti* κατὰ τινων μόνον τῶν ἐγκαταστάντων κληρονόμων καὶ τὰς ἐξαιρετικὰς διατάξεις περὶ διαθήκης τῶν στρατιωτῶν.

Εἶδομεν λοιπὸν ὅτι οὐ μόνον ἡ νομικὴ συνέπεια ἀλλὰ καὶ αὕτῃ ἡ ἀπλουστάτη λογικὴ διδάσκει, ὅτι εἶνε δυνατόν καὶ πρέπον νὰ ἐπέρχεται ἐπὶ μέρους μόνον τῆς κληρονομίας ἡ ἐκ διαθήκης διαδοχή, ἐπὶ τοῦ ὑπολοίπου δὲ ἡ ἐξ ἀδιαθέτου, ἐὰν τοιαύτη πρόκειται ἡ βούλησις τοῦ τελευτῶντος. Τούτου ἕνεκα καὶ ὁ ἀστυκὸς κώδικς τῆς Γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ νομοθεσία ἡ πλέον πάσης ἄλλης ἀπηλλαγμένη τῶν προλήψεων τοῦ παρελθόντος, ρητῶς καθιεροῖ τὴν ἀρχὴν ταύτην, ἀπορρίπτων καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν τὸ ἀντίθετον ἀξίωμα τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου *nemo ex parte testatus ex parte intestatus decedere potest*. Διότι θεσπίζει σαφῶς ἐν ἄρθρῳ 2088, ὅτι, ἐὰν ὁ διαθέτης ἐγκατέστησε κληρονόμον ἐπὶ μέρους μόνον τῆς κληρονομίας, τὸ ὑπόλοιπον περιέρχεται εἰς τοὺς ἐξ ἀδιαθέτου κληρονόμους, προσέτι δὲ ὅτι καὶ ἐν ἡ περιπτώσει ἐγκατέστησε πλείονας, ὧν τὰ μερίδια ὅμως δὲν ἐξαντλοῦσιν ἅπασαν τὴν κληρονομίαν, πάλιν τὸ ὑπόλοιπον περιέρχεται εἰς τοὺς ἐξ ἀδιαθέτου κληρονόμους. Διὰ τῆς διατάξεως ταύτης ἀποφεύγομεν τὴν σατραπικὴν τρόπον τινὰ διάταξιν τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, ὅτι, μὴ ὑπάρχοντος ἐτέρου ἐκ διαθήκης κληρονόμου, ὁ ἐγκαταστάς ἐπὶ μέρους λαμβάνει τὸ ὅλον τῆς κληρονομίας, καὶ ἐν ἡ περιπτώσει ρητῶς ἐδήλωσεν ὁ διαθέτης, ὅτι ὁ ἐγκατάστατος πρέπει νὰ περιορισθῇ εἰς τὸ καταλειφθὲν αὐτῷ μέρος· συγχρόνως δὲ διὰ τῆς ἀρχῆς τοῦ γερμαν. κώδικ. ἐπιτυγχάνεται ἀσφαλέστερον ἢ ἐξεύρεσις τῆς ἀληθοῦς τοῦ διαθέτου βουλήσεως.

Β) Ἡ καινοτομία ὅμως αὕτη τοῦ γερμανικοῦ κώδικος δὲν εἶνε ἐκ τῶν οὐσιωδεδεσμάτων. Διότι δύναται, ὡς εἶδομεν, ὁ διαθέτης κατὰ τὴν σύνταξιν τῆς διαθήκης αὐτοῦ νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν καὶ τοὺς ἐξ ἀδιαθέτου κληρονόμους, οὕτως ὥστε διὰ τοῦ τεχνητοῦ τούτου μέσου

νὰ ἐπιτύχη τὰ αὐτὰ κατ' οὐσίαν ἀποτελέσματα, ἅτινα ἐπέρχονται ἄνευ τεχνητῶν μέσων διὰ τῆς μνημονευθείσης διατάξεως τοῦ γερμανικοῦ κώδικος. Ἐξετάσωμεν νῦν θέματα, μαρτυροῦντα οὐσιωδেষ-
ρας διαφορὰς ἀμφοτέρων τῶν ὑπὸ κρίσιν δικαίων.

Κατὰ τὸν ρωμαϊκὸν καὶ βυζαντινὸν νόμον ὁ ἐπιζῶν τῶν συζύ-
γων καλεῖται ἐξ ἀδιαθέτου εἰς τὴν κληρονομίαν μετὰ πάντας τοὺς
ἐξ αἵματος συγγενεῖς τοῦ τελευτῶντος. Ὁ γερμανικὸς κώδιξ ἐκαι-
νοτόμησεν οὐσιωδῶς ἐν τούτῳ, δοὺς τῷ ἐπιζῶντι συζύγῳ ἰσχυρότερον
ἐξ ἀδιαθέτου κληρονομικὸν δικαίωμα. Διότι καλεῖ αὐτόν, ἐφ' ὅσον
συντρέχει μετὰ κατιόντων τοῦ τελευτῶντος, εἰς τὸ τέταρτον, ἐφ'
ὅσον δὲ συντρέχει μετὰ γονέων, ἀδελφῶν, πάππου καὶ μάμμης εἰς
τὸ ἥμισυ ἀπάσης τῆς κληρονομίας, πάντας δὲ τοὺς λοιποὺς συγγε-
νεῖς ἀποκλείει ἐντελῶς τῆς ἐξ ἀδιαθέτου διαδοχῆς, λαμβάνων αὐτὸς
μόνος τὸ σύνολον τῆς κληρονομίας. Βλέπομεν λοιπὸν οὕτω, ὅτι ὁ
γερμανικὸς κώδιξ προστατεύει ἰσχυρότατα τὸν ἐπιζῶντα σύζυγον, ἡ
δὲ διδομένη αὐτῷ προστασία ἐν πλείσταις περιπτώσεσιν ἀποβαίνει
πολλῷ μείζων καὶ αὐτῆς τῆς πρὸς τοὺς κατιόντας τοῦ τελευτῶντος
παρεχομένης. Διότι ἡ μὲν μερὶς τοῦ ἐπιζῶντος συζύγου εἶνε πάντοτε
σταθερῶς ὠρισμένη, τῶν λοιπῶν ὅμως κυμαίνεται πάντοτε ἀναλό-
γως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν εἰς τὴν κληρονομίαν καλουμένων. Ὡς ὅταν
λόγου χάριν συντρέχωσι πέντε τέκνα καὶ ὁ ἐπιζῶν σύζυγος, οὗτος
μὲν θὰ λάβῃ τὸ ἐν τέταρτον, τὰ πέντε δὲ τέκνα ὁμοῦ τὰ ὑπολειπό-
μενα τρία τέταρτα τουτέστιν ἕκαστον αὐτῶν ποσὸν ἔλασσον τῆς
μερίδος τοῦ συζύγου. Ἐπίσης συντρεχόντων γονέων, πλειόνων ἀδελ-
φῶν καὶ συζύγου, οὗτος θὰ λάβῃ τὸ ἥμισυ ἀπάσης τῆς κληρονομίας,
οἱ γονεῖς δὲ καὶ οἱ ἀδελφοί, ὅσοιδήποτε καὶ ἂν ᾖσι, θὰ λάβωσι τὸ
ὑπολειπόμενον ἕτερον ἥμισυ. Ἄν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψει, ὅτι ὁ ἐπιζῶν
σύζυγος ἀποκλείει πάντας τοὺς λοιποὺς συγγενεῖς, δικαίως δυνάμεθα
νὰ χαρακτηρίσωμεν ὡς ἰσχυροτάτην τὴν εἰς αὐτὸν διδομένην προσ-
τάσιαν. Δὲν πρόκειται νὰ ἐξετασθῇ σήμερον, ἂν ἐν σχέσει πρὸς τοὺς
παρ' ἡμῖν κρατοῦντας ὅρους καὶ ἰδίως πρὸς τὸ ἰσχυρὸν προικῶν σύ-
στημα καὶ τὸ ἔτι βαθύτερον ἐρριζωμένον ἔθιμον τῆς προικίσεως τῶν
θηλέων, ἥθελεν εἶσθαι σκόπιμον νὰ παράσχωμεν καὶ ἡμεῖς ἐν Ἑλ-
λάδι τοσοῦτον ἰσχυρὰν προστασίαν πρὸς τὸν ἐπιζῶντα σύζυγον· πρέ-
ει ὅμως νὰ ὁμολογήσωμεν, ὅτι ἐν πάσῃ περιπτώσει μέσος τις ὅρος

προστασίας ἐνδείκνυται καὶ παρ' ἡμῖν ὡς δίκαιος καὶ ἀναπόφευκτος. Ἡ κλησίς ἀπωτέρων συγγενῶν, προτιμωμένων καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν τοῦ ἐπιζῶντος συζύγου παριστᾷ πολλάκις κοινωνικὴν ἀδικίαν· διότι εἶνε τῷ ὄντι ἄδικον, ὅτι συγγενεῖς ἀπωτάτου βαθμοῦ, πολλάκις ἄγνωστοι καθ' ὅλοκληρίαν τῷ ἀποβιοῦντι, ἀποκλείουσι τὸν ἐπιζῶντα σύζυγον, ὅστις καθ' ὅλον τὸν βίον συνεπάλαισε καὶ συνεμόχθησε μετὰ τοῦ ἐτέρου πρὸς κτήσιν τῆς καταλειπομένης περιουσίας. Ἀπώτατοι συνήθως συγγενεῖς, εἰς τὰς φλέβας τῶν ὁποίων πρὸ πολλοῦ ἔπαυσε νὰ ρέῃ τὸ αἷμα τοῦ τελευτῶντος, ἐπανέρχονται ἀσθμαίνοντες ἐκ τῶν ἐσχατιῶν τῆς γῆς, ὅπως λαφυραγωγῇσιν σύζυγον, οὔτινος ἡ περαιτέρω ζωὴ καὶ εὐημερία ἥρτηται ἐκ τῆς καταλειφθείσης περιουσίας, τὴν ὁποίαν καὶ αὐτὸς ἐνέμετο μέχρι τῆς στιγμῆς τοῦ θανάτου τοῦ ἐτέρου. Οὐδόλως ὑπερβάλλομεν λέγοντες, ὅτι καὶ αὕτη ἡ κοινωνικὴ ἠθικὴ πολλάκις ὑποσκάπτεται ἄνευ ἐπαρκoῦς προστασίας τοῦ ἐπιζῶντος συζύγου, διότι καὶ ὑποβολαὶ τέκνων προκαλοῦνται, ὅπως δημιουργηθῇ κληρονόμος, ὑποσχόμενος τοιαύτην βοήθειαν. Ἡ διάταξις τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου, ἡ παραχωροῦσα τῇ ἀπόρῳ καὶ ἀπροίκῳ χήρᾳ δικαίωμα ἐπὶ τῆς κληρονομίας, οὐδὲ πόρρωθεν δύναται νὰ χαρακτηρισθῇ ὡς ἐπαρκὲς ἀντιστάθμισμα, ἐπειδὴ δι' αὐτῆς βοηθεῖται μόνη ἡ σύζυγος, οὐχὶ δὲ ὁ σύζυγος, ἀποτελεσματικῶς δὲ οὐδ' αὕτη ἡ σύζυγος, διότι ἡ προϋπόθεσις ὅτι ἡ χήρα δέον νὰ ᾖ ἄπορος καὶ ἄπροι-κος εἶνε τοσοῦτον αὐστηρὰ καὶ σπανία, ὥστε ἡ πρὸς αὐτὴν χορηγούμενη προστασία καθίσταται μᾶλλον θεωρητικὴ.

Γ) Ἐκλέξωμεν νῦν ὡς τρίτον καὶ τελευταῖον θέμα συγκρίσεως τὸ σύστημα τῆς ἀναγκαστικῆς διαδοχῆς παρὰ Ρωμαίοις καὶ παραβά-λωμεν αὐτὸ πρὸς τὸ ἀντίστοιχον τοῦ Γερμανικοῦ Κώδικος. Οὗτος ἀφίσταται τελείως τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου ἐν τῷ ἐν λόγῳ θέματι. Γνωρίζομεν πάντες ὅτι ἡ ἀναγκαστικὴ διαδοχὴ παρὰ Ρωμαίοις κατέ-ληξε διὰ τῆς Νεαρᾶς 115 εἰς πολυπλοκώτατον σύστημα. Ἀνιόντες καὶ κατιόντες ἔχουσι κατὰ τὴν Νεαρὰν ταύτην δικαίωμα κληρονομι-κῆς ἐγκαταστάσεως ἐπὶ ὠρισμένου μέρους τῆς κληρονομίας, ἀδελφοὶ δὲ δικαίωμα νομίμου μοίρας ὑπὸ ὠρισμένας προϋποθέσεις δυνάμει τοῦ πρὸς τῆς Νεαρᾶς 115 δικαίου, ὅπερ ἀφέθη ἐντελῶς ἀνέπαφον ὑπὸ τῆς περιφήμου ταύτης διατάξεως τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Γνωρίζομεν ὁμῶς ἐπίσης πάντες, ὅποσα ζητήματα κατέλειπεν ἄλυτα ἢ ἐγέννησεν

ἡ ἐν λόγῳ Νεαρά, ὥτε ἐπ' αὐτῆς νὰ δυνάμεθα νὰ συζητῶμεν ἐπ' ἄπειρον ἄνευ βάσεώς τινος καὶ ἐρείσματος. Ἐν ἡ περιπτώσει δὲν ἐκπληρωθῶσιν οἱ ὅροι τῆς Νεαρᾶς ἐπέρχεται ἀπόλυτος ἀκυρότης κατὰ τοὺς μὲν, σχετικὴ κατὰ τοὺς δέ, μέμψις τῆς διαθήκης κατὰ τοὺς τρίτους, ἀναγιγνώσκοντες δ' ἀπάντων τὰ ἐπιχειρήματα οὐδόλως γινόμεθα σοφώτεροι. Διότι οὐδὲν βασιζέται ἀπολύτως ἐπὶ τοῦ γράμματος τοῦ νόμου, ἐκ τοῦ πνεύματος δὲ αὐτοῦ, συντεταγμένου καθ' ὃν συνετάχθη τρόπον, οὐδὲν ἀσφαλὲς δυνάμεθα νὰ προσπορισθῶμεν. Βέβαιον μόνον τυγχάνει τὸ ἐξῆς : ὅτι καὶ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ κατίσχυσεν οὐ μόνον ἡ ἰδέα, ὅτι πρέπει νὰ προστατεύωνται οὐσιαστικῶς ὠρισμένα πρόσωπα, στενῶς μετὰ τοῦ διαθέτου συνδεόμενα, ἀλλὰ προσέτι καὶ ἡ ἄποψις, ὅτι δέον συγχρόνως ν' ἀπονέμηται αὐτοῖς ἰδιάζουσα τιμὴ διὰ τῆς ἐγκαταστάσεως των ὡς κληρονόμων. Ἡ μὴ ἐγγραφὴ τινος ἐκ τῶν προσώπων τούτων ὡς κληρονόμου ἐθεωρήθη ἐγκολάπτουσα στίγμα, τοῦναντίον δὲ ἡ ἐγγραφὴ αὐτοῦ ὡς ἐκπλήρωσις ὀφειλομένου καθήκοντος καὶ ὡς ἀπονομὴ ὀφειλομένης τιμῆς. Ἡ ἀντίληψις αὕτη εἶχεν, ὡς γνωστόν, τὴν ρίζαν ἐν τῷ ἀρχαιοτέρῳ ρωμαϊκῷ δικαίῳ, καθ' ὃν χρόνον τὰ τῆς οἰκογενείας ἐκρίνοντο εἰσέτι ἀπὸ πατριαρχικῆς ἀπόψεως, τὰ δὲ τέκνα, ὄντα κατὰ κανόνα ὑπεξούσια τῷ πατρὶ μέχρις τῆς στιγμῆς τοῦ θανάτου του, ἐθεωροῦντο τρόπον τινὰ ἐν ζωῇ ὡς συγχύριοι τῆς οὐσίας αὐτοῦ. Περίεργον εἶνε μόνον, ὅτι ὁ Ἰουστινιανὸς ἐπέτεινε κατὰ τοῦτο τὴν τυπικότητα τοῦ ἀρχαιοτέρου δικαίου, καθότι ἀπήτησε καὶ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν ἀνιόντων ὡς κληρονόμων, καίτοι κατὰ τὸ πρὸ αὐτοῦ δίκαιον οἱ ἀνιόντες ἐδικαιοῦντο ἀπλῶς μόνον νομίμου μοίρας, δυναμένης νὰ καταληφθῇ αὐτοῖς καθ' ἓνα οἷονδῆποτε τρόπον. Τίς οἶδεν ὅμως ἂν καὶ ἐπὶ Ἰουστινιανοῦ δὲν ἦτο τοσοῦτον ἐρριζωμένη ἐν τῇ νομικῇ συνειδήσει ἡ ἀντίληψις αὕτη, ὥστε ν' ἀναγκάσῃ τὸν αὐτοκράτορα, ὅπως προτιμήσῃ τὴν καταστροφὴν καὶ τὸν ὀλεθρον τῶν διαθηκῶν χάριν τῆς ἀπονομῆς τῆς ἰδιαζούσης ταύτης τιμῆς ; Γεννᾶται ὅμως τὸ ζήτημα : Δύναται νὰ ὑποστηριχθῇ σήμερον ὅτι κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ ὑπάρχει τοσοῦτον βαθέως κεχαραγμένη ἐν τῇ νομικῇ συνειδήσει ἡ ἀνάγκη ὅπως τιμηθῶσιν ὠρισμένα πρόσωπα διὰ κληρονομικῆς ἐγκαταστάσεως, ὥστε ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει νὰ καταστρέφῃται καὶ καταπίπτῃ ὁλόκληρος ἡ διαθήκη ;

Νομίζω οὐχί. Ἐπιτρέψατέ μοι δὲ νὰ προσθέσω ὅτι, καὶ ἐὰν τοιαύτη τις ἀποδειχθῇ κρατοῦσα νομικὴ ἀντίληψις, εἶνε σκόπιμον καὶ ἀναγκαῖον νὰ θυσιάσωμεν ταύτην χάριν τῶν οὐσιαστικῶν πλεονεκτημάτων, ἅτινα ἤθελε συνεπιφέρει τοιαύτη τις θυσία. Διότι δὲν θὰ ἔχωμεν πλέον διαθήκας, ὧν τὸ κῦρος θὰ ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ γράμματος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον αὐτῶν, οὐδὲ διατάξεις τελευταίας βουλήσεως, ὧν ἡ ἰσχὺς θὰ ἤρτηται πάντοτε ἐκ τῆς ἀβεβαίας ἐρμηνείας ἃν πρόκειται ἐγκατάστασις κληρονόμου ἢ κληροδότημα. Ἰδίως ὁμως, ὅπερ σπουδαιότερον, δὲν θ' ἀπωθῶνται, καταπιπτούσης τῆς διαθήκης, οἱ ἐξωτικοὶ κληρονόμοι καθ' ὅλοκληρίαν, αὐτοί, οὓς ἡ κυρίαρχος βούλησις τοῦ διαθέτου ἐξέλεξεν, ἐπὶ μόνῳ τῷ λόγῳ ὅτι ὁ αὐτὸς διαθέτης παρέλειψε νὰ μνημονεύσῃ τυπικῶς ὡς κληρονόμους ὠρισμένα πρόσωπα· τέλος δέ, ὅπερ ἐπίσης σπουδαῖον, δὲν θὰ κατανέμηται, πιπτούσης τῆς διαθήκης, ἡ περιουσία παρὰ τὴν βούλησιν τοῦ διαθέτου εἰς πλείονας κληρονόμους, ὑπηρεχομένους διὰ καθολικῆς διαδοχῆς εἰς τὸ σύνολον αὐτῆς, οὕτω δὲ θὰ σώζεται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἡ ἐνότης τῆς ἀκινήτου περιουσίας καὶ δὲν θὰ καταστρέφονται μεγάλαι οἰκονομικαὶ ἐπιχειρήσεις, ὧν τὰ κεφάλαια εἶνε φύσει ἀδιανέμητα. Εἶνε δυσχερὲς ν' ἀποφανθῇ τις διὰ τίνος θεσμοῦ δυνάμεθα ν' ἀντικαταστήσωμεν τὰς σχετικὰς διατάξεις τοῦ ρωμαϊκοῦ δικαίου. Ἄς μοι ἐπιτραπῇ σήμερον μόνον ἵνα ἀναφέρω πῶς ὁ γερμανικὸς κώδεξ διερρύθμισε τὸ κεφάλαιον τοῦτο, ὅπως εἰ δυνατόν ἀρυσθῶμεν καὶ ἐξ αὐτοῦ ὠφέλιμα τινὰ διδάγματα. Ἀπέστη ἐντελῶς τῆς Ἰουστινιανείου νομοθεσίας, καίτοι ἡ νομοθεσία αὕτη ἀπετέλει μέχρις ἐσχάτων τὸ κοινὸν τῶν γερμανῶν δίκαιον. Ὁ γερμανικὸς κώδεξ δὲν ἀπαιτεῖ ἐγκατάστασιν ὠρισμένων προσώπων ὡς κληρονόμων, οὐδ' ἐπιβάλλει καὶ ἐπὶ ποινῇ ἀκυρότητος τῆς διαθήκης τῷ διαθέτῃ τὴν ὑποχρέωσιν ὅπως καταλίπη μέρος τῆς οὐσίας αὐτοῦ εἰς ὠρισμένα πρόσωπα. Ὁ διαθέτης εἶνε ἐντελῶς ἐλεύθερος νὰ συντάξῃ, ὡς βούλεται, τὴν διαθήκην, καὶ νὰ ἐγγράψῃ οἴουσδήποτε θελήσῃ κληρονόμους, ἢ δ' οὕτω συνταχθεῖσα διαθήκη κηρύσσεται πάντοτε ἰσχυρὰ καὶ ἀπρόσβλητος. Ἀναγνωρίζων ὁμως ὁ γερμανικὸς κώδεξ ἅφ' ἑτέρου τὴν ἀνάγκην, ὅπως προστατευθῶσιν ὠρισμένα πρόσωπα καὶ ἐναντίον τῆς βουλῆσεως τοῦ διαθέτου, θεσπίζει ὅτι, ἐὰν οὗτος δὲν καταλίπη ὠρισμένον μέρος τῆς κληρονομίας, τὴν νόμιμον δηλαδὴ μοῖραν, εἰς

τὰ πρόσωπα ταῦτα, παρέχεται αὐτοῖς τὸ δικαίωμα, ὅπως ἀπαιτήσωσι παρὰ τῶν ἐγγεγραμμένων κληρονόμων τὴν ἀξίαν τοῦ ἡμίσεος τῆς ἐξ ἀδιαθέτου μερίδος τῶν. Ἐν ἄλλοις λόγοις ὁ γερμανικὸς κώδικς παρέχει ἐνοχικὴν ἀπαίτησιν εἰς ὠρισμένα πρόσωπα διὰ τὴν νόμιμον μοῖραν ἐναντίον τῶν ἐγκαταστάντων κληρονόμων, τὴν ἀπαίτησιν δὲ ταύτην προστατεύει ἐξαιρετικῶς, κελεύων, ὅτι προηγεῖται καὶ πληρώνεται πρὸ πάσης ἄλλης ὑποχρεώσεως. Οὕτω κατὰ τὸν γερμανικὸν κώδικα οὐ μόνον παραμένει ἀείποτε ἀμείωτον τὸ κύρος τῆς διαθήκης, ἀλλὰ προσέτι συγκεντροῦται ἡ περιουσία μόνον εἰς τὰ ἄτομα ἐκεῖνα, ἅτινα ἐξέλεξεν ἡ βούλησις τοῦ διαθέτου, ἅτινα ὁμως βαρύνει ἐνοχικῶς μόνον ἡ ὑποχρέωσις ὅπως, καταβάλωσιν ὠρισμένοις προσώποις οὐχὶ τμῆμα, ἀλλὰ τὴν ἀξίαν μόνον τμήματος αὐτῆς· οὕτω δ' ἐπίσης οὐδὲ διασπᾶται ἡ ἐνότης τῆς ἀκινήτου καὶ τῆς φύσει ἀδιανεμήτου κληρονομίας, διότι ὁ κληρονόμος θέλει εἶσθαι σχεδὸν πάντοτε εἰς θέσιν νὰ καταβάλῃ τὴν εἰς χρήματα ἀξίαν τμήματός τινος ταύτης. Τοιοῦτο ἐν γενικωτάταις γραμμαῖς τὸ σύστημα, καθ' ὃ ὁ γερμανικὸς νόμος διερρύθμισε τὴν ἀναγκαστικὴν διαδοχὴν, τοιουτοτρόπως δὲ ἀνετράπη ἄρδην ἡ Ἰουστινιάνειος νομοθεσία. Δὲν δύναται τις εὐχερῶς ν' ἀποφανθῇ, ἂν τῷ ὄντι ἤθελεν εἶσθαι σκόπιμον νὰ εἰσαγάγωμεν ἐν Ἑλλάδι τὰς διατάξεις τοῦ Γερμανικοῦ Κώδικος. Τὸ ζήτημα τοῦτο θ' ἀποτελέσῃ ἀντικείμενον εὐρυτάτης συζητήσεως λόγῳ τοῦ μεγάλου ἐνδιαφέροντος, ὅπερ κέκτηται ἡ διαρρύθμισις τῆς ἀναγκαστικῆς διαδοχῆς ἐν τῷ ἀστυκῷ δικαίῳ, θὰ ληφθῶσι δὲ ἐξάπαντος ὑπ' ὄψει καὶ τὰ πορίσματα τῆς μελέτης ἄλλων νεωτέρων νομοθεσιῶν κατὰ τὴν μέλλουσαν κωδηκοποίησιν τῆς ἡμετέρας νομοθεσίας. Πᾶς τις ὁμως δύναται ἐκ τῆς στοιχειώδους ταύτης παραθέσεως τοῦ γερμανικοῦ νόμου νὰ κατίδῃ, ὅποσον ἀτελὴς τυγχάνει ἡ ρύθμισις τῆς ἀναγκαστικῆς διαδοχῆς κατὰ τὴν Ἰουστινιάνειον νομοθεσίαν.

Ἐκ τῶν προχείρων παραδειγμάτων, ἅπερ ἀνέφερον, συγκρίνων θέματα τοῦ κληρονομικοῦ δικαίου τῶν Ρωμαίων πρὸς τὰ ἀντίστοιχα τοῦ Γερμανικοῦ Κώδικος—θὰ ἡδύνατό τις δὲ ν' ἀπαριθμήσῃ τοιαῦτα ἐξ ὅλων τῶν μερῶν τῆς ἀστυκῆς νομοθεσίας—, καταφαίνεται, ὅτι τὸ ἀμιγὲς ρωμαϊκὸν δίκαιον δὲν πληροῖ πάντοτε τὰς ἀνάγκας τῶν σημερινῶν κοινωνιῶν καὶ ὅτι ἐπιβάλλεται ἐν πολλοῖς ἡ ἀποδοχὴ ἄλλων

ἀρχῶν καὶ ἡ ρύθμισις ἐνίων ἐννόμων σχέσεων κατ' ἄλλον ἀπλούστερον καὶ σαφέστερον τρόπον.

Τίς δύναται νὰ παρίδῃ, ὅτι τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον διετύπωσε πρῶτον καὶ ἐν ἀπαραμίλλῳ διαυγείᾳ τὰς ἀναλλοιώτους ἀρχὰς τοῦ δικαίου; Τίς δὲν γνωρίζει, ὅτι ἰδίᾳ ἐπὶ τοῦ ἀστυκοῦ δικαίου οἱ Ρωμαῖοι κατῴρθωσαν νὰ ἐπιτύχωσιν οὐ μόνον τὴν τελειότεραν διατύπωσιν τῶν νομικῶν ἐννοιῶν καὶ τὴν ἀποκρυστάλλωσιν τῶν διαφόρων θεσμῶν τῆς ἀστυκῆς αὐτῶν νομοθεσίας, ἀλλὰ προσέτι καὶ τὴν πλήρη ἱκανοποίησιν ἀπασῶν τῶν ἀναγκῶν τῆς συγχρόνου των κοινωνίας; Τούτου ἕνεκεν οὐ μόνον ἐθαυμάσθησαν καθ' ὅλας τὰς ἐποχάς, ἀλλὰ συγχρόνως συνετέλεσαν ὅπωςδῆποτε εἰς τὸν ταχύτερον ἐκπολιτισμὸν τῆς ἡπειρωτικῆς Εὐρώπης. Τίς ἀγνοεῖ, ὅτι ἐπὶ ἱκανὰς ἑκατονταετηρίδας τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον διεῖπε τὰς ἐννόμους σχέσεις λαῶν, οἵτινες μέχρις ἐποχῆς τινος δὲν εἶχον εἰσέτι κατορθώσῃ νὰ δημιουργήσωσιν ἐκ τῶν σπλάγχχνων των ἴδιον δίκαιον; Ὁ ρωμαϊκὸς νόμος ἐτέθη ὡς βάσις τῶν τελειότερων κωδίκων τοῦ ἀστυκοῦ δικαίου, εἶνε δὲ καὶ ἔσται ἡ μόνη κλασικὴ καὶ ἀναπόφευκτος σπουδὴ καὶ προπαίδεια πάσης εὐρυτέρας ἐπὶ τοῦ ἀστυκοῦ δικαίου μελέτης. Τίς ὁμῶς ἀφ' ἐτέρου θ' ἄρνηθῇ, ὅτι ἥλλαξαν οὐσιωδῶς οἱ ὅροι τῶν νεωτέρων κοινωνιῶν, ὅτι ἡ ἀένναος, διαρκὲς καὶ ταχεῖα ἐπικοινωνία τῶν ἐθνῶν καὶ ἡ ἐπίδρασις παραγόντων πολιτισμοῦ, ἀγνώστων τοῖς Ρωμαίοις, καθιστῶσιν ἐν πολλοῖς ἀνεπαρκὲς σήμερον τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον; Εἶνε ἀληθές, ὅτι δὲν διεπόμεθα ὑπὸ τῆς Δωδεκαδέλτου, ἀλλ' ὑπὸ τοῦ δικαίου, ὡς διεμορφώθη διὰ τῆς ἐπικοινωνίας τῆς Ρώμης μετὰ ξένων λαῶν καὶ διευτυπώθη ὑπὸ τῶν ἀνυπερβλήτων τῆς Ρώμης νομοδιδασκάλων. Ἀλλ' οὔτε ἡ ἐπικοινωνία αὕτη τῆς Ρώμης οὔτε οἱ ἀπαράμιλλοι Ρωμαῖοι νομομαθεῖς κατῴρθωσαν ν' ἀπαλείψωσιν ἐν παντὶ τὰ πολυάριθμα λείψανα τοῦ ἀρχαιοτέρου δικαίου, οὐδὲ κατόπιν ἐπετεύχθη ἡ τοιαύτη ἀπλοποίησις, διότι τὴν κλασσικὴν ἐποχὴν διεδέχθη ἄλλη, στεῖρα καὶ παρηκμακυῖα, ἥτις κληρονομήσασα τὰς προλήψεις τοῦ παρελθόντος καὶ διστάζουσα ἀπέστη ἐντελῶς σχεδὸν τῆς περαιτέρω διαπλάσεως τοῦ δικαίου, ὅσας δὲ δὲν ἐδίστασε καὶ ἀπεπειράθη βελτίωσιν, παρέδωκε δυστυχῶς ἡμῖν κανόνας καὶ νόμους ἀτελεστάτους καὶ ἀσαφεστάτους. Οὕτω δὲ σήμερον βαρύνει ἡμᾶς, τοὺς ζῶντας ἐν ἀρχῇ τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος, οὐ μόνον ἡ ἀδικαιολόγητος τυπικότης δικαίου πα-

ραχθέντος πρὸ εἴκοσι καὶ πέντε σχεδὸν ἑκατονταετηρίδων, ἀλλὰ προσέτι καὶ ἡ ἀσάφεια καὶ ἀτέλεια νόμων μεταγενεστέρας μὲν ἐποχῆς, πολλοὺς ὁμῶς αἰῶνας ἀφ' ἡμῶν ἀπεχούσης.

Τούτου ἔνεκεν ἐπιβάλλεται σήμερον ὡς ἐθνικὴ ἀνάγκη ἡ ἐν πολλοῖς βελτίωσις καὶ τροποποιήσις τοῦ κρατοῦντος ρωμαϊκοῦ καὶ βυζαντινοῦ δικαίου. Δὲν δυνάμεθα νὰ παρίδωμεν, ὅτι ἀπὸ τῆς συστάσεως τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος διάφοροι καὶ σπουδαῖοι νόμοι συνετέλεσαν, ὅπως ἀναπληρωθῶσι πολλαὶ καὶ καταφανεῖς τούτου ἐλλείψεις· ὅ,τι ὁμῶς ἐπράχθη μέχρι σήμερον δὲν ἀρκεῖ ὅπως παρηγορήσῃ οὐδ' ὅπως ἐπιτρέψῃ τὴν ἀναβολὴν τῆς ριζικῆς καὶ συστηματικῆς διαρρυθμίσεως τῆς ἀστυκῆς νομοθεσίας· πλεῖστα ἀκόμη θέματα τοῦ ἀστυκοῦ δικαίου ἀπαιτοῦσι ἐκ βάρων τροποποιήσιν καὶ βελτίωσιν. Πρέπει καὶ ἡμεῖς ἐπὶ τέλους, διαφυλάσσοντες τὰ κειμήλια, ἅτινα ἐκληροδότησεν ἡμῖν τὸ ρωμαϊκὸν δίκαιον, νὰ προβῶμεν εἰς ριζικὴν διαρρύθμισιν τοῦ ἀστυκοῦ δικαίου. Πρέπει καὶ ἡμεῖς ν' ἀποκτήσωμεν τὸ δίκαιόν μας, τὸ σύμφωνον πρὸς τὰς ἀνάγκας μας, νὰ παύσωμεν δ' ἔχοντες τὸ δίκαιον τῶν προπατόρων μας, ὅπως μὴ ἐπαληθεύσωμεν ἐν Ἑλλάδι, ἐν τῇ κοιτίδι τοῦ πνεύματος καὶ τῇ πηγῇ τοῦ φωτός, τὴν καταχθόνιον ρῆσιν τοῦ Μεφιστοφελοῦς: Ἀλλοίμονον τὸ δίκαιον καὶ οἱ νόμοι ἔρπουσι ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν, ὡς αἰωνία ἀσθένεια. Ὅ,τι εἰς ὠρισμένην ἐποχὴν ἦτο λογικόν, καταντᾷ διὰ τοὺς μετέπειτα ἀνοησία· ὅ,τι ἦτο εὐεργεσία, καταντᾷ διὰ τοὺς μετέπειτα μάστιξ. Οὐδέποτε γενεὰ τις ἔχει νόμους συμφώνους πρὸς τὰς ἀνάγκας της, ἀλλ' εἶνε καταδικασμένη νὰ ἔχῃ πάντοτε τοὺς νόμους τῶν προπατόρων της.*

* Es erben sich Gesetz'und Rechte
Wie ein' ewige Krankheit fort.
Sie schleppen von Geschlecht sich zum Geschlechte
Und rücken sacht von Ort zu Ort.
Vernunft wird Unsinn, Wohlthat Plage
Weh dir, dass du ein Enkel bist
Vom Rechte, das mit uns geboren ist
Von dem ist ! leider, nie die Frage.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

007000000164

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

